

Kronikk i Aftenposten 23. november 2013

Mine lesere er ikke kikkere

Virkelighetslitteratur. Leserne jakter ikke på avsløringer. Begeistringen skyldes i stor grad gjenkjennelse.

I et intervju om boken Lewis reise sa Per Olov Enquist noe interessant om reaksjonene på den: Pinsebevegelsen hadde slett ikke fordømt boken, nei, tvert imot, de hadde omfavnet den.

Lewis reise er en roman om pinsebevegelsen og dens opprinnelse og gir et nært, men ikke spesielt vennlig, portrett av bevegelsens første leder, Lewi Pethrus. Likevel ble den altså møtt med begeistring. Bevegelsens medlemmer så på den som sin.

Lewis reise er virkelighetslitteratur. Per Olov Enquist må sies å være en av mestrene innen sjangeren. Men selv om det han skriver kan være utleverende, oppleves det ikke som hensynsløst. Når han har skrevet om hendelser fra eget liv og egen oppvekst, noe han har gjort i flere av romanene sine, har reaksjonen fra de nærmeste ofte vært av det gode. Han sier: «Min familie er blitt glade for de bøkene jeg har skrevet om ting som skjedde.»

I Aftenposten sist lørdag skriver Ingunn Økland en kommentar der hun tar utgangspunkt i essaysamlinger fra Geir Gulliksen, Karl Ove Knausgård og Vigdis Hjorth. Hun avlegger også meg en snarvisitt i anledning av min siste roman, den delvis selvbiografiske Bryllup og begravelser. Temaet er virkelighetslitteratur.

Etiske innvendinger

Økland er først og fremst opptatt av utfordringene som ligger i denne måten å skrive på, ikke minst har hun etiske innvendinger. Økland mener at forfattere som sier at «dette er mitt liv», ikke kan forvente at deres bøker skal leses bare som romaner. Samtidig kritiserer hun Gulliksen og Knausgård for å være lite interessert i omkostningene for omgivelsene når de skriver om det private i bøkene sine. Men i kommentaren går Økland samtidig med på premisset om at virkelighetslitteraturens styrke nettopp ligger i denne hensynsløsheten, at det nettopp er fordi Knausgård tilsynelatende ofrer alt at Min kamp går sin seiersgang over landet (og verden). Jeg er usikker på om det er der romanseriens største kvaliteter ligger. Men viktigere, denne forklaringsmodellen viser en dragning mot en ganske forslitt kunstnermyte: begeistringen for den ensommes kamp, avsløringens kraft, smertens ærlighet og kompromissløsheten.

Stemmer denne tanken om virkelighetslitteraturen, at sannhet er det samme som avsløring? Er det nødvendigvis slik at jo mer utleverende en roman er, jo ærligere er den?

Gjenkjennelig

I Per Olov Enquists tapning, for eksempel, fremstår den jo ikke slik. Der er litteraturen forståelsesfull, tolkende og varsom. Og ikke minst: Denne tonen kan - naturlig nok - gjenspeiles i reaksjonene fra dem som blir omtalt. Der Knausgård har møtt motstand, er Enquist blitt omfavnet. Men betyr det at Enquist er mindre sann som forfatter? Er det ikke heller slik at Enquist viser at virkelighetslitteraturens styrke kan være noe helt annet enn avsløringer? Den kan være gjenkjennelig, empatisk og full av innlevelse. Sannhet kan også være innlevelse. Jeg vil si at ønsket om å komme nær i litteraturen er like beundringsverdig som ønsket om kompromissløshet. Å ville det gode innen kunsten,

kan bety å ofre alt. Men det kan like gjerne bety å ville godt. Å se på verden og alle oss i den og tenke: Hva kan jeg gjøre for at ting skal bli bedre? Dét er det fineste jeg kan tenke meg.

I tillegg virker det som Ingunn Økland mener at virkelighetslitteraturens «enkle suksessoppskrift» spiller på lesernes kikkermentalitet. Det er en analyse som for meg virker å være tuftet på en ganske banal samtidskritikk: De ukritiske massene vil ha grafsing. Det hensynsløst private tiltaler dem, flasket opp som de er på intimiserende søppel-TV og ukebladjournalistikk. Det skal være forklaringen på populariteten til virkelighetslitteraturen.

Jeg tror Økland bommer i denne analysen. Jeg tror leserviljen er en helt annen enn den hun synes å ta for gitt i lesningen av virkelighetslitteraturen. Leserne jakter ikke på avsløringer. De krever ikke hensynsløshet. Begeistringens deres skyldes i stor grad gjenkjennelse, er mitt inntrykk, uavhengig av om de leser Knausgård, Enquist - eller min egen roman, for den saks skyld.

Skriver om vanlige liv

For dette vet jeg: Leserne mine er ikke kikkere. Hvilket ønske skulle det bunne i å se på meg? Hva skulle de se på? Jeg skriver om meg selv og min moderne, brokete familie, men ikke fordi den skjuler pirrende hemmeligheter, eller fordi livet vårt er spesielt. Nei, det er motsatt. Jeg vil skrive om vanlige liv. Jeg mener det ligger en heroisk storhet i hvordan vi alle kjemper på, prøver å gjøre riktige valg, selv om de noen ganger blir helt gale. De aller fleste av oss gjør så godt vi kan. Vi holder fast ved glimt av lykke. Vi møter overveldende sorg. Vi forsøker å overleve i livet vårt. Vi har familie. Vi har venner. Vi har demoner, kanskje ikke alkoholiserte fedre, men vi har alle disse spørsmålene: Hvem er jeg? Hvorfor er jeg blitt som jeg er blitt? Hører jeg til noe sted? Vil barna mine få det bra? Skjønner de hvor høyt jeg elsker dem, selv om jeg viser et raseri over for dem som jeg knapt viser for noen andre? Vil min kone fortsette å elske meg, og jeg henne? Hva skjer når tiden går fra oss? For meg er disse de virkelige demonene livet. Og disse har vært temaet for alle mine bøker, selvbiografiske eller ikke.

«Life is meals», skriver James Salter i romanen *Light Years* fra 1975. Dét kjenner jeg meg igjen i. Mitt liv er måltider, storslagne juleselskaper og stressende tirsdagsmiddager. Jeg skriver for å komme nær. For meg var derfor det å skrive om meg selv og mine egne omgivelser en vidunderlig oppdagelse. Jeg har vokst opp omgitt av kjærighet og omsorg. Jeg har ingen å ta et oppgjør med. Jeg vil forstå, jeg vil vise empati, den samme medfølelsen og gode viljen jeg selv har følt og føler rundt meg. Usikkerheten og nølingen, undringen og forsiktigheten, skjørheten og styrken; jeg vil at den skal føles i språket. Vi er de vi er på grunn av de andre.

Min familie har reagert som Per Olov Enquists. De har omfavnet historien. De vil ikke si at det nødvendigvis var akkurat slik det skjedde, men de er glade for den, for forståelsen i den, sier de, hvordan den åpner oss opp for hverandre, gjør at vi kommer nærmere, selv om lesningen kan være ubehagelig. Den svenske halvsøsteren min sendte en e-post klokken tre på natten etter å ha lest ferdig manuset: «Jeg har fått en bror på ordentlig! Etter så mange år, kjenner jeg deg endelig.»

Aksepten fra familien har vært helt avgjørende for at jeg skal kunne kalle boken vellykket. Enquist har også gitt uttrykk for at godkjennelsen fra de berørte i Lewis reise, utgjør selve ridderslaget for romanen. Det er den tolerante, forståelsesfulle kritikken seier.

Jeg har fått mange lignende reaksjoner fra lesere som er helt ukjente for meg. De legger vekt på at de kjenner seg igjen, de begynner å tenke på sine egne familier, sine egne demoner, at tiden går, at de kanskje burde ta en telefon til sin gamle mor eller far.

Virkelighetslitteraturen har ikke bare kalde rom, den har varme også. Leserne ser dette. Som de fleste av oss, leter de etter trøst og forståelse.